

Innspill til folkehelsemeldingen fra Folkelig

[Folkelig](#) er en sosial entreprenør og et ideelt selskap som utvikler og implementerer løsninger for lokalt og nasjonalt folkehelsearbeid. Siden 2013 har vi jobbet for å redusere sosial ulikhet i helse og skape inkluderende og bærekraftige lokalsamfunn. Vi bruker ofte mat som verktøy for å skape sosiale mestringsarenaer for barn og unge, og har flere landsdekkende prosjekter som involverer både offentlige, private og ideelle aktører. Med aktivitetsprogrammene [Smaksverkstedet](#) og [Matjungelen](#) gir vi matglede og matkompetanse til flere titalls tusen barn i nærmere 600 barnehager og SFO/AKS, i over 100 kommuner over hele landet.

Vi har følgende innspill til folkehelsemeldingen:

Oppsummert:

- Styrke barns muligheter til å etablere gode matvaner for både kropp og klode, uavhengig av sosial status.
- Styrke satsing på barn og unges fritidstilbud som sosialt utjevne tiltak
- Bærekraft som gjennomgående tema i folkehelsemeldingen
- Tydeligere satsing på innovasjon og samskaping av effektive folkehelse tiltak, sammen med ideelle aktører.
- Tydeligere satsing på å teste, implementere og evaluere tiltak, og følge opp de effektive tiltakene med forutsigbare budsjetter som gjør at de tiltakene som faktisk leverer gode resultater blir videreført.

Tidlig innsats og et løft for barn og unges muligheter til et godt kosthold

Et usunt kosthold er blant de viktigste risikofaktorene for sykdom og for tidlig død. Utviklingen i norsk kosthold for 2021 viser at vi fortsatt spiser for lite fisk, fullkorn, frukt og grønt og for mye mettet fett, salt og sukker i forhold til anbefalingene fra Helsedirektoratet.¹ I nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017–2023) er det satt kvantitative mål for endringer i kostholdet innen 2023, men kostholdet i Norge har fortsatt klare ernæringsmessige svakheter og vi har langt igjen for å nå målene som ble satt for 2023. Dette øker risikoen for utvikling av ikke-smittsomme sykdommer, som kreft, hjerte- og karsykdommer og diabetes type 2.

De potensielle samfunnsgevinstene av at den norske befolkningen følger de norske kostrådene er totalt 154 mrd. kr per år, ifølge tall fra Helsedirektoratet ²

Et kosthold i tråd med kostrådene er i all hovedsak også et bærekraftig kosthold, derfor vil tiltak for å øke etterlevelse av kostrådene også være gunstig for klima og miljø³

Vi har dessverre betydelige sosiale forskjeller i Norge og det gjør seg også gjeldende i barnas kosthold og muligheter for god helse. Nasjonale kostundersøkelser viser til store sosiale ulikheter i helsetilstand og kosthold⁴

Samtidig er norske myndigheter for dårlige til å sikre barn og unge tilgang på god, sunn mat og Norge har en lav grad av politisk implementering av ernæringskrav og -kriterier⁵. Mat og helsefaget er også nedprioritert, dette er det faget hvor færrest lærere har formell fagkompetanse⁶

Dersom en ønsker en utvikling i norsk kosthold som er mer i tråd med kostrådene er vi nødt til å ha et større fokus på å gi barn og unge mulighet til å etablere gode matvaner med både næringsrik og bærekraftig mat gjennom matsservering, kunnskapsformidling og kompetanseheving i skole, SFO, barnehage og fritidstilbud. Vi har en god anledning til å styrke fokuset på kostrådene nå når de nye NNR (Nordic Nutrition Recommendations) publiseres i desember 2022.

Styrket innsats på kosthold for barn og unge i barnehage, SFO og skole vil altså ha en positiv effekt på både helse, klima, økonomi og utjevning av sosial ulikhet i helse. Potensialet som ligger i dette kinderegget er for stort til å ignorere.

Forslag til tiltak

- Det bør være krav om at alle offentlige virksomheter som serverer mat til barn og unge følger kostrådene fra nasjonale helsemyndigheter. Her bør det også tilrettelegges for bedre innkjøpsordninger som muliggjør dette.
- Når Regjeringen innfører gratis skolemåltid er det viktig å høste erfaringer fra de andre nordiske landene. Det må ses på som en integrert del av skolens arbeid for dannelse og læring, et sosialt utjevne og næringsrikt måltid og et pedagogisk virkemiddel for å etablere gode matvaner for kropp og klode. Når skolemåltid innføres nasjonalt må det stilles krav til at matsservering skjer i tråd med kostrådene, og skoleeier må være ansvarlig for at dette ikke nedprioriteres.
- Skolematen bør lages av personell med mat- og ernæringsfaglig kompetanse, lærerne bør ikke tillegges flere oppgaver enn de allerede har i dag. Det finnes mange med folkehelse- og ernæringskompetanse som kan bidra, som ikke finner relevant jobb i dag.
- Et annet alternativ er å sette av midler til kompetanseløft av matansvarlige i barnehage, SFO og skole, i samarbeid med matfaglige aktører på feltet.
- Sett krav om fagkompetanse for lærere i mat og helsefaget, både i barneskole og ungdomsskole. Og gi tilbud om kompetanseheving/etterutdanning for lærere i faget.

Tidlig innsats for barn og unge : Styrke barn og unges tilgang til fritidsaktiviteter

Et område for tidlig innsats for barn og unge er gjennom fritidsaktiviteter. Å gjøre det lettere for barn og unge å delta i fritidsaktiviteter ble trukket frem som et tiltak rettet mot ensomme unge i forrige folkehelsemelding. Det kan også være et viktig tiltak for utjevning av sosiale forskjeller. Basert på ungdomsundersøkelser fra 2014-2019 har Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor rapportert at *“ungdom fra hjem med høyest sosioøkonomisk status har nesten dobbelt så høy sannsynlighet for å delta i organiserte fritidsaktiviteter sammenlignet med dem som kommer fra hjem med lavest sosioøkonomisk status”*. Mens i fritidsklubber er andelen som deltar størst blant ungdommer fra familier med lav sosioøkonomisk status⁷. Tiltak for å utjevne disse forskjellene bør fortsatt prioriteres, og fritidsklubbenes rolle bør styrkes og det bør tilrettelegges for flere inkluderende og varierte aktiviteter etter skoletid i samarbeid med frivillige og ideelle aktører.

Forslag til tiltak:

- Styrke fritidsklubbenes rolle i folkehelsearbeidet. Sikre drift, kapasitet og tilgjengelighet av slike tilbud. Dette inkluderer også kompetanseheving av personell slik at man sikrer godt og variert innhold som favner bredt. Det er viktig at tilbudet ikke oppleves som stigmatiserende tiltak rettet spesielt for ungdom med lav sosioøkonomisk status.
- Videreføre Utdanningsdirektoratets tilskuddsordning til sommerskoler i kommunene fra 2021. Det styrkede tilbudet av sommerskolene i 2021 var et sårt tiltrengt tilbud for mange barn og unge, ikke bare for å kompensere for tapte læringsmuligheter som følge av hjemmeskole under pandemien, men for å styrke barn og unges tilgang til fritidsaktiviteter som ga barna mestring, mening og nye relasjoner i skolens ferie. Dette behovet eksisterer også i fremtiden, uavhengig av COVID-19.
- Styrke skolen som nærmiljøarena for fritidstilbud etter skoletid. For eksempel slik Ringerike kommune har gjort med etterskoletilbud i samarbeid med Smaksverkstedet over 5 år, med tilskudd fra BUFDIR. Her får barn og unge delta på en sosial arena i sitt eget nærmiljø hvor de lærer å lage næringsrik og bærekraftig mat i tråd med kostrådene, samtidig som de opplever mestring og bygger sosiale relasjoner.

Bærekraft må være et gjennomgående tema i folkehelsemeldingen.

Folkehelse og bærekraft går hånd i hånd. Vi har opplevd økt fokus på folkehelse gjennom FNs bærekraftsmål, når feltet kan knyttes til sosial bærekraft. Sosial bærekraft er et område som nå får stadig større oppmerksomhet, og det stilles stadig større krav til dokumentasjon av innsats på dette feltet, særlig i privat sektor. Offentlig sektor må følge etter. Ved å sette fokus på og tydeliggjøre sammenhengene mellom bærekraft og folkehelse kan man nå og engasjere aktører som ikke har folkehelse som sitt kjerneområde. Bedre folkehelse bør være et felles mål for alle typer aktører. For å nå overordnede mål må vi trekke i samme retning.

Vi oppfordrer til å bruke denne anledningen til å knytte tettere bånd med andre samfunnsaktører og synliggjør deres rolle i folkehelsearbeidet gjennom deres innsats for sosial bærekraft. Ikke som et ekstra innsatsområde men som å slå to fluer i en smekk.

Folkehelse og bærekraft går sammen på mange måter, og det bør applauderes når tiltak dekker flere behov. Kommunale tjenester får ofte tildelt budsjett etter tjenestested/gitte oppdrag, mens behovene til innbyggere kan eksistere på tvers av tjeneste-siloene.

Forslag til tiltak

- Samkjør lokale, nasjonale og globale mål på folkehelseområdet med lokale, nasjonale og globale mål for bærekraft. Dette står det lite om i Hurdalsplattformen, vi anbefaler å tydeliggjøre koblingene mellom folkehelse og bærekraft i neste Folkehelsemelding.
- Nye tildelings- og rapporteringssystemer som fremmer tverrfaglighet og samskaping. Samkjør fremtidige stortingsmeldinger, planer og føringer slik at man også rapporterer helhetlig, der det i dag rapporteres "fragmentert" i fra det offentlige.

Samarbeid med sosiale entreprenører og andre ideelle aktører på folkehelsefeltet

Det er behov for å styrke kommunenes kompetanse og handlingsrom for samarbeid med sosiale entreprenører og andre ideelle aktører. Slik kan det offentlige stimulere til innovative løsninger som kan bidra til å løse utfordringene innenfor folkehelseområdet og samtidig gi verdiskaping i norsk økonomi. Det er avgjørende å gi kommunene bedre kunnskap om mulighetsrommet som ligger i innovative anskaffelser og effektkontrakter på folkehelsefeltet. Det fremkommer også fra følgeevalueringen til SINTEF av Program for folkehelsearbeid fra 2020 at "Frivillige/ideelle organisasjoner er lite involvert i programmet i dag. Her ligger det et uutnyttet potensial, og kommuner og fylkeskommuner bør se på måter disse kan inkluderes mer."⁸

Forslag til tiltak

- Kommunene bør legge til rette for samarbeid med både frivillige og ideelle aktører i folkehelsearbeidet, dette bør fremheves tydeligere i Folkehelseloven.
- Styrke kunnskap om effekten av folkehelse tiltak i samskaping på tvers av sektorer.
- Det bør utvikles en strategi for økt innovasjon og bedre tiltak på folkehelsefeltet, tilsvarende "Strategi for økt innovasjon og bedre tjenester på arbeids- og velferdsfeltet"⁹
- Styrk og bruk kompetansen i [Sunne Kommuner](#) som en kobler og innovasjonslab for kommuner og sosiale entreprenører, for å løse reelle folkehelseutfordringer gjennom samskaping.

Økt fokus og handlingsrom for utprøving, implementering og evaluering av folkehelseiltak - og sikre langsiktig finansiering av de tiltakene som er effektive.

Siden folkehelseloven trådte i kraft har vi blitt flinkere på å kartlegge helsetilstanden i befolkningen. Offentlig sektor bruker mye tid på kartleggingsarbeidet, og det er utvilsomt viktig kunnskap som er avgjørende å ha for å kunne sette inn treffende tiltak. Vi opplever likevel at det foreløpig ikke er like stort fokus på å ta i bruk denne kunnskapen for å gjøre noe med utfordringene, og at denne innsatsen tar lenger tid enn det som er hensiktsmessig. Et langsiktig og strukturert folkehelsearbeid bør ikke bety folkehelsearbeid i sneglefart. Vi må tørre å prøve og feile i utvikling av nye tiltak, og styrke kommunenes handlingsrom i å utvikle et framoverlent, langsiktig, strukturert og kunnskapsbasert folkehelsearbeid.

Det er avgjørende å sette av midler til utprøving av tiltak, men det er vel så viktig å sette av øremerkede midler til drift og videreføring av de folkehelseiltakene som viser seg å være effektive. Videreføring av effektive tiltak konkurrerer i dag med andre hensyn og lokale prioriteringer når kommunale budsjetter legges.

Effekten av helsefremmende og forebyggende tiltak er ofte vanskelig å dokumentere, derfor blir disse tiltakene ofte taperen i kommunale budsjettforhandlinger. Regjeringen bør synliggjøre tydeligere overfor beslutningstakere i offentlig sektor hvilke langsiktige innsparinger samfunnet kan få som følge av helsefremmende og forebyggende tiltak.

Det er få kommuner som kan vise til systematisk oppfølging og uthenting av gevinster i implementerte prosjekter. Mange ideer og behov kartlegges, konsepter utarbeides, men det er store utfordringer med å gjennomføre og overføre fra prosjekter til driftsfase med kommunale budsjetter.

Forslag til tiltak

- Folkehelseloven må tydeliggjøre hvordan kommunene skal dokumentere og rapportere på tiltaksarbeidet, ikke bare kartleggingsarbeidet. I dette bør det legges en større aksept for prøving og feiling for å fremme innovasjon på feltet.
- Videre bør det gjøres nødvendige endringer i Folkehelseloven som synliggjør forventning til kommunens dokumentasjon og rapportering på iverksatte folkehelseiltak og effekten av disse. For eksempel gjennom tydeligere indikatorer på folkehelsemål i KOSTRA rapportering.
- Tiltak for folkehelseinnovasjon kan være å starte kommunale folkehelselaboratorium eller videreutvikle ByLab som konsept, som inviterer ulike sektorer inn for samskaping på folkehelsefeltet.
- Tildeling av tilskudd og rapportering bør ses i sammenheng med f.eks. de ulike fasene i et prosjekt. Det bør følge midler både til utprøving av tiltak og i neste omgang til drift av de tiltakene som kan vise til måloppnåelse.
- Styrke øremerkede tilskudd til kommunalt folkehelsearbeid, inkludert tiltak for å sikre gode oppvekstvilkår for barn og unge, redusere sosial ulikhet, forebygge ensomhet

og psykisk helse. Et velfungerende eksempel er BUFDIR sin [tilskuddsordning for inkludering av barn og unge](#).

- Synliggjøre de samfunnsøkonomiske effektene av helsefremmende og forebyggende tiltak overfor beslutningstakere i kommune og fylke, og tydeliggjør forventningene til prioritering av slike tiltak.

Kilder

1. Helsedirektoratet (2019). Utviklingen i norsk kosthold [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet (sist faglig oppdatert 02. februar 2022, lest 12. april 2022). Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/utviklingen-i-norsk-kosthold>
2. Helsedirektoratet (2016) Samfunnsgevinster av å følge Helsedirektoratets kostråd [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet. Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/samfunnsgevinster-av-a-folge-helsedirektoratets-kostrad>
3. Nasjonalt råd for ernæring (2017) Bærekraftig kosthold - vurdering av de norske kostrådene i et bærekraftperspektiv. Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/baerekraftig-kosthold-vurdering-av-de-norske-kostradene-i-et-baerekraftperspektiv/>
4. Myhre, J. B., & Andersen, L. F. (2016). *UNGKOST 3 – En landsomfattende kostholdsundersøkelse blant 4-åringer i Norge*.
5. Torheim LE, Løvhaug AL, Huseby CS, Terragni L, Henjum S, Roos G. Sunnere matomgivelser i Norge. Vurdering av gjeldende politikk og anbefalinger for videre innsats. Food-EPI 2020. Oslo: OsloMet – storbyuniversitetet. 2020
6. Helsedirektoratet (2014). Rapport; Samfunnsutvikling for god folkehelse - Rapport om status og råd for videreutvikling av folkehelsearbeidet i Norge; IS-2203. Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/samfunnsutvikling-for-god-folkehelse/>
7. Jacobsen, S.E., m.fl, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor 2021, Sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter - Betydningen av sosioøkonomiske ressurser, geografi og landbakgrunn”, Rapport 2021:01
8. Melby, L, Grut, L. SINTEF (2020) Følgeevaluering av Program for folkehelsearbeid i kommunene. Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/tema/folkehelsearbeid-i-kommunen/program-for-folkehelsearbeid-i-kommunene>
9. Arbeids- og sosialdepartementet (2021) Strategi for økt innovasjon og bedre tjenester på arbeidsog velferdsfeltet. Tilgjengelig fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/f4b056d376de4aa39889a7e528367792/strategi-fo-r-okt-innovasjon-og-bedre-tjenester-pa-arbeids-og-velferdsfeltet.pdf>